

УДК 378.4:004.4(477.74)

А. В. Зайченко,

заступник директора Наукової бібліотеки
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова
вул. Преображенська, 24, Одеса, 65082, Україна
тел. 34-80-11

РЕПОЗИТАРІЙ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ — АРХІВ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

У статті обговорюється роль репозитаріїв як засобу реалізації активно підтримуваної міжнародним науковим співтовариством Ініціативи відкритого доступу. Розглядаються основні ідеї технології створення відкритого архіву ОНУ.

Ключові слова: відкритий доступ, інституційний репозитарій, програма Dspace, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова.

Бібліотечна спільнота протягом декількох років обговорює відкритий доступ (ОД) на сторінках професійного друку і на конференціях. Про відкритий доступ (Open Access) говорять в широкому сенсі, маючи на увазі будь-яку відкриту інформацію в Інтернеті, і у вузькому, маючи на увазі створення безкоштовних для читачів наукових рецензованих журналів та інституційних архівів. Найпрогресивніші можливості мають в даний час наукові електронні бібліотеки. Їх електронні колекції можуть містити неоднорідні інформаційні ресурси. Серед них значне місце займають текстові документи — публікації в періодиці, монографії, наукові звіти, доповіді, рецензії, дисертації, автореферати дисертацій і т. п. Колекції інформаційних ресурсів наукових електронних бібліотек можуть містити також структуровані дані результатів наукових експериментів і спостережень, картографічні джерела, аудіо-відеозаписи та багато іншого.

Інституційний репозитарій (ІР) ОНУ — це цифрова колекція даних, створена університетом. Призначення репозитарію — це забезпечення Відкритого Доступу до дослідницьких матеріалів нашого учебного закладу.

При створенні репозитарію ОНУ ми сподівались на розширення кола вчених, які могли б одержати доступ до представлених у архіві електронних публікацій, і таким чином забезпечити підвищення попиту на ці публікації науково-освітнім співтовариством.

Вчені публікують результати своїх досліджень для того, щоб закріпити свої права на них і забезпечити іншим дослідникам можливість їх використовувати, а репозитарій відкритого доступу стає майданчиком, на якому демонструється їх наукова продукція.

Оскільки бібліотека вже має відповідний кваліфікований персонал інформаційних працівників, то їй доручено стати організатором ІР. Основним питанням, яке необхідно було вирішити, був вибір програмного забезпечення. Зараз існує багато безкоштовних програм, що допомагають створенню текстових і мультимедійних електронних бібліотек. Найпоширенішою з яких є Dspace.

Протестувавши програмне забезпечення Dspace, ми переконалися у тому, що ця програма проста в роботі і прекрасно вирішує інформаційно-пошукові завдання, призначена для зберігання інтелектуальних продуктів наукових органі-

зацій, цифрових матеріалів різних типів і форматів. Модель публікації передбачає самоархівування.

Все це стало вагомою причиною для ухвалення рішення про створення Інституційного репозитарію ОНУ на ПЗ «Dspace» (це продукт спільної діяльності бібліотеки Массачусетського технологічного інституту і компанії «Hewlett Packard»). Програма легко завантажується з Інтернету і встановлюється або на робочий комп'ютер, або на виділений сервер. Програма дозволяє розміщувати матеріали з дотриманням авторського права: є можливість представити повний текст у відкритому для читачів вигляді. Відкриті тексти вільно завантажуються. Можливість дублювання полів дозволяє вводити ключові слова і анотації на трьох мовах, що робить матеріали доступними для англомовної аудиторії. Користувачу пропонуються функції простого і розширеного пошуку, а також перегляд за декількома параметрами.

Інституційний репозитарій ОНУ імені І. І. Мечникова розміщений на сайті НБ: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/>.

Програма Dspace забезпечує раціональну організацію роботи НБ ОНУ по створенню повнотекстових електронних архівів. Введення з 2009 року репозитарію дозволяє бібліотеці своєчасно збирати, зберігати і використовувати в різних цілях всю наукову продукцію ОНУ. До кінця цього року буде розміщено близько 1000 публікацій.

Інформаційні ресурси ІР ОНУ включають:

- повні тексти і анотації статей, опублікованих в періодичних виданнях, монографії та фрагменти монографічних видань;
- тези, повні тексти і презентації доповідей, представлених на наукових конференціях;
- повний анотований архів наукових звітів про виконані в університеті дослідження;
- автореферати дисертацій та дисертації, захищені співробітниками, аспірантами і докторантами університету;
- препринти;
- бібліографічні покажчики по напрямках досліджень університету.

Розподіл обов'язків при роботі з репозитарієм.

Найкращий засіб розподілу обов'язків — це спільна робота вченого і бібліотекаря. Програма розрізняє репозитора і адміністратора. Залежно від статусу надаються різні права: у адміністратора вони повні, в депозитора — трохи обмежені. Депозитор може розмістити матеріал, але без перевірки адміністратором він не буде опублікований.

У програмі Dspace передбачена робоча зона «Мій архів» і зібрання колекцій. Опублікувати матеріал в колекцію може лише співробітник з правами адміністратора. Таким чином, автори можуть розміщувати свої статті з мінімальним набором метаданих, і просто розташовувати повний текст в робочій зоні програми, а адміністратор — співробітник бібліотеки перевірить правильність розміщення матеріалу в архіві і введе необхідні метадані.

В разі розміщення в репозитарії творів авторів силами бібліотеки, їй не варто побоюватися порушення законодавства про авторське право, оскільки автор передає бібліотеці свою публікацію добровільно, цілеспрямовано для розміщення у відкритому доступі, що можна розглядати як самоархівування.

Єдиним обмеженням на відтворення і поширення публікацій і єдиною умовою копірайта в цій області має бути право автора контролювати цілісність своєї роботи, а також обов'язкові посилання на його ім'я при використанні і цитуванні публікації.

Статистика перегляду репозитарію

Статистика відвідуваності репозитарію ОНУ ім. І. І. Мечникова збирається вбудованими засобами ПЗ Dspace, і дозволяє отримувати інформацію про наступні дії: кількість входів зареєстрованих користувачів в систему, переглядів розділів, переглядів колекцій, переглядів публікацій, число пошукових запитів, число відмов від умов ліцензійної угоди, кількість доданих і видалених публікацій, ключові слова пошукових запитів і інші відомості.

Модель відкритого доступу в цілому уявляється найкращою в справі організації вітчизняних наукових інформаційних ресурсів, зокрема публікацій вітчизняних університетських спільнот. У цій області важливе місце повинні зайняти університетські бібліотеки, які набувають нової видавничої функції в епоху інформаційного суспільства, власне стають на чолі сучасної системи організації і публікації результатів досліджень для співробітників науково-освітніх організацій, студентів і викладачів, яка гарантує доступ, прозорість і швидкість. Все це, поза сумнівом, приведе до підвищення конкурентоспроможності результатів вітчизняної науки, що завжди було і залишається найважливішим державним завданням. Університетські бібліотеки України упевнені, що модель відкритого доступу стане реальною можливістю академічного співтовариства України.

А. В. Зайченко,

заместитель директора Научной библиотеки
Одесского национального университета имени И. И. Мечникова
ул. Преображенская, 24, Одесса, 65082, Украина
тел. 34-80-11

РЕПОЗИТАРІЙ ВІДКРИТОГО ДОСТУПУ — АРХІВ НАУКОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ОНУ імені І. І. МЕЧНИКОВА

Резюме

В статье обсуждается роль репозитариев как средства реализации активно поддерживаемой международным научным сообществом Инициативы открытого доступа. Рассматриваются основные идеи технологии создания открытого архива ОНУ.

Ключевые слова: открытый доступ, институционный репозитарий, программа Dspace, Одесский национальный университет им. И. И. Мечникова.

A. V. Zaichenko,

Deputy Director
Scientific Library of the Odessa I. I. Mechnikov National University
24, Preobragenskaya St., Odessa, 65082, Ukraine

OPEN ACCESS REPOSITORIES AS THE ARCHIVES OF SCIENTIFIC INFORMATION OF THE ODESSA I. I. MECHNIKOV NATIONAL UNIVERSITY

Summary

The article discusses the role of repositories as the means of realizing of the Open Access Initiative which is actively supported by the international scientific community. The main technological concepts of setting-up of University Open Archives are examined.

Key words: Open Access, institutional repository, Dspace programme, the Odessa I. I. Mechnikov National University.